

BARBARA DOLCZEWSKA

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

DZIEWIĘTNASTOWIECZNE POCZTY WŁADCÓW ORAZ OSOBISTOŚCI POLSKICH I OBCYCH W ZAMKU KÓRNICKIM

Kolekcja malarstwa w Zamku Kórnickim została w zasadniczej części zgromadzona w I połowie XIX w. przez Tytusa Działyńskiego (1796-1861), który zbieractwo obrazów traktował jako część wielkiego zbioru starożytności polskich. Najliczniejsze są wśród nich portrety rodzinne¹ oraz osobistości polskich i obcych, w tym szczególnie interesujące wizerunki królewskie². Następca Działyńskiego – jego syn Jan (1829-1880) niewiele wzbogacił kolekcję obrazów³, ale jemu i jego żonie Izabeli z Czartoryskich (1830-1899) Zamek Kórnicki zawdzięcza sześć licznych pocztów – sławnych Polaków, członków rodziny Jagiellonów, legendarnych książąt i władców polskich z dynastii Piastów, osobistości polskich i szwedzkich z XVII w. oraz królów i osobistości polskich od XV do XVIII w.

Najstarszy jest poczet sławnych Polaków, składający się z sześciu owalnych małych portretów namalowanych olejno na desce, oprawionych w mosiężne ramki⁴. Przedstawiają one hetmanów wielkich koronnych – Stanisława Żółkiewskiego (1547-1620) i Stefana Czarnieckiego (1599-1665), księży – kaznodzieję Piotra Skargę (1536-1612), pijara Stanisława Konarskiego (1700-1773), poetę Adama Naruszewicza (1733-1796) i kaznodzieję Piotra Hiacynta Śliwickiego (1705-1774). Postacie ukazane są w popiersiu, zwrócone 3/4 w prawo lub w lewo, na gładkim szaro-oliwkowym lub brunatnym tle. Wizerunki Czarnieckiego, Żółkiewskiego, Skargi i Konarskiego są kopiami miniatur autorstwa Wincentego

¹ B. Dolczewska, *Galeria portretów rodzinnych w Kórniku. Obrazy z XVII i XVIII wieku*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” (dalej PBK) Z. 25:2001, s. 267-292; B. Dolczewska, *Galeria portretów rodzinnych w Kórniku. Obrazy z XIX i początku XX wieku*, PBK, Z. 26:2003, s. 113-136.

² B. Dolczewska, „Królewska” galeria obrazów Tytusa Działyńskiego w Kórniku, PBK, Z. 29:2009, s. 249-266.

³ B. Dolczewska, *Muzealne nabytki Jana Działyńskiego dla Kórnika*, [w:] *Izabela i Jan Działyński mecenas kultury*, Gołuchów-Kórnik 2004, s. 76-79.

⁴ Nr inw. zbiorów muzealiów Biblioteki Kórnickiej PAN MK 3538-3543, wym. 11,5 x 9,7 cm.

Lesseura (1745-1813) największego miniaturzysty epoki stanisławowskiej. Trzy pierwsze zostały namalowane na zlecenie Izabeli Czartoryskiej do Świątyni Sybilli w Puławach w latach 1793-1798 (obecnie w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie), czwarta miniatura z 1801 r. pochodzi ze zbiorów Tarnowskich w Dzikowie i przechowywana jest w Muzeum Narodowym w Krakowie⁵. Ta ostatnia podobizna została skopiowana przez Jerzego Klimke (1771-1851) na początku XIX w. i znajdowała się w Domu Gotyckim w Puławach (obecnie w Muzeum Książąt Czartoryskich), podobnie jak miniatura tego samego artysty namalowana według portretu Ludwika Marteau przedstawiająca księdza Naruszewicza, która była wzorem dla portretu kórnickiego⁶. Napisy na odwrocie miniatur⁷ wskazują z dużym prawdopodobieństwem, że namalowała je przed 1857 r. Izabela Działyńska. Córka Adama Jerzego Czartoryskiego była kolekcjonerką i twórczynią przebudowy i urządzenia zamku w Gołuchowie, ale mało znana jest jako malarka. Działyńska jest autorką kopii portretów Juliana Ursyna Niemcewicz według Antoine Jeana Grosa i generała Henryka Dembińskiego według Henryka Rodakowskiego (zbiory Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu) namalowanych w Paryżu po 1852 r., albumu zawierającego akwarele i rysunki głównie inwentaryzacyjne zbiorów puławskich oraz akwareli „Portret starej kobiety w czepcu” sygnowanej „Iza Czartoryska/ 1846” (Muzeum Narodowe w Warszawie)⁸. Jedyną dotychczas znana jej praca olejna to sygnowany „Iza Czartoryska” mały obraz na desce „W pracowni rzeźbiarza”, powstały przed 1857 r., wystawiony na aukcji antykwarycznej w Warszawie w 2003 r.⁹ Fakt, że Działyńska uwieczniła zbiory swojej babki Izabeli Czartoryskiej przechowywane w Paryżu uprawdopodabnia jeszcze autorstwo miniatur zasłużonych Polaków, których wzory pochodzą ze zbiorów puławskich.

Następny poczet składa się z 28 portretów członków rodu Jagiellonów – królów i królowych oraz ich potomstwa. Miniatury malowane olejem na desce oprawione są w drewniane rzeźbione i złożone neogotyckie ramki¹⁰. Przedstawiają one: królową Jadwigę (1373-1399), Władysława II Jagiełłę (ok. 1351-1434), jego

⁵ H. Kamińska-Krassowska, *Wincenty de Lesseur – życie i działalność*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, XIII, 2: 1969, s. 193-194 poz. 34, s. 208 poz. 45, s. 230 poz. 57, s. 239 poz. 62.

⁶ „Czas! Ludzie! Ich dzieła!”. *Teatr obrazów księżnej Izabeli Czartoryskiej. Obrazy i miniatury z Domu Gotyckiego i Świątyni Sybilli w Puławach*, Kraków 2001, s. 68 poz. 2-3.

⁷ Napisy: „Iza” lub „Pani Iza” wprawdzie nie mają charakteru sygnatury, ale wydają się być czyjaś notatką raczej dotyczącą ich autorstwa, a nie własności, która na innych miniaturach była zaznaczona inicjałami „IC”.

⁸ *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. II, Warszawa 1975, s. 143-144 (opr. A. Melbechowska-Luty).

⁹ *Altius XIX aukcja dzieł sztuki 12 listopada 2003 roku. Zamek Królewski w Warszawie. Katalog*, s. 68 poz. 55.

¹⁰ Nr inw. MK 3544-3571, wym. 10,5 x 8 cm.

żony – Annę Cylejską (1380 lub 1381-1416), Elżbietę Pilecką (ok. 1372-1420), Zofię Holszańską (ok. 1405-1461), Cymbarkę siostrzenicę Władysława Jagiełły (1394 lub 1397-1429), Władysława III Warneńczyka (1424-1444), Kazimierza IV Jagiellończyka (1427-1492), jego żonę Elżbietę (1436 lub 1437-1505) i ich syna – kardynała Fryderyka Jagiellończyka (1468-1503), Jana I Olbrachta (1459-1501), Aleksandra Jagiellończyka (1461-1506) i jego żonę Helenę Iwanownę (1476-1513), Zygmunta I Starego (1467-1548) i jego żonę Bonę Sforzę (1494-1557) – w młodości i starszym wieku oraz dzieci z pierwszego małżeństwa króla – Jadwigę (1513-1573), margrabinę brandenburską, z drugiego – Izabelę (1519-1559) królową węgierską, Katarzynę (1526-1583) królową szwedzką, Annę (1523-1596) żonę Stefana Batorego i Zofię (1522-1575), Zygmunta Augusta (1520-1572) i jego żonę – Elżbietę Austriaczkę (1525-1545), Barbarę Radziwiłłównę (1520-1551) i Katarzynę Austriaczkę (1533-1572). Postacie ukazane są na gładkim oliwkowym, brunatnym lub szarym tle (jedna na złotym), w ujęciu do pasa lub do bioder, niektóre w popiersiu. Schematycznie portretowane wizerunki są przeważnie zwrócone (z wyjątkiem dwóch) $\frac{3}{4}$ w prawo lub w lewo.

Dziesięć miniatur przedstawiających Zygmunta I, Bonę Sforzę, Zygmunta Augusta i jego żony Elżbietę Austriaczkę, Barbarę Radziwiłłównę, Katarzynę Austriaczkę oraz cztery Jagiellonki – Izabelę, Zofię, Katarzynę i Annę namalowano w oparciu o serię dziesięciu miniatur powstałych w warsztacie Łukasza Cranacha Mł. (1515-1586) w latach 1553-1556 na zamówienie Zygmunta II Augusta i oprawionych wspólnie w XIX w. Zakupił je na aukcji w Paryżu w 1859 r. Władysław Czarotoryski i włączył do kolekcji Czarotoryskich w Paryżu, od lat siedemdziesiątych XIX w. znajdują się w Krakowie i do dziś są własnością Fundacji Książąt Czarotoryskich przy Muzeum Narodowym¹¹. Serią jagiellońską zainteresował się Jan Działyński, szwagier Czarotoryskiego. Z listu jego ojca Tytusa z 24 marca 1860 r. wiemy, że księżna Adamowa Czarotoryska (teściowa Jana) kazała mu „odmalować podobizny obrazków księcia Władysława, przedstawiających portrety rodziny Jagiellońskiej”¹². Są to przypuszczalnie kopie, które oprawione jak oryginały, znalazły się w należącym do Działyńskich, a potem do Izabeli, żony Jana, zamku gołuchowskim, gdzie przechowywane są do dziś¹³. Jan Działyński, przebywający w latach 1863-1869 na emigracji w Paryżu, zlecił kopię serii jagiellońskiej dla Kórnicka mieszkającemu od 1866 r. w stolicy Francji młodemu portreciście Marcelemu

¹¹ *Wawel 1000-2000. Wystawa jubileuszowa. Kultura artystyczna dworu królewskiego i katedry. Katedra Krakowska – biskupia, królewska, narodowa. Katalog*, t. I, Kraków 2000, s. 97-98 poz. I/56, il. 74 (opr. Dorota Dec).

¹² List Tytusa Działyńskiego do syna Jana, Berlin, 24 marca 1860, rękopisy Biblioteki Kórnickiej, BK 7338, k. 175.

¹³ *Wawel 1000-2000...*, s. 98.

Krajewskiemu (1840-1920)¹⁴. Malarz dość wiernie wzorował się na oryginałach, ale na życzenie mecenasa namalował je w latach 1866-1870 na desce (oryginały były na blasze miedzianej), zmniejszył je dwukrotnie, m. in. obcinając boki miniatur, potem oprawiono je każdą z osobna. Kopiowanie miniatur Jagiellonów z warsztatu Cranacha było dość częste, o czym świadczą, poza wymienionymi przykładami, portrety z Zamku Królewskiego w Warszawie (depozyt Muzeum Narodowego)¹⁵.

Dalsze dwie podobizny Elżbiety Austriaczki i Barbary Radziwiłłówny wykonano opierając się na dyptyku z portretami żon Zygmunta Augusta powstałym na jego zlecenie w latach 1543-1551, które w 1818 r. zakupione przez Izabelę Czartoryską do Puław, potem znajdowały się w zbiorach Czartoryskich w Paryżu, a w końcu w Muzeum Czartoryskich w Krakowie, gdzie przechowywane są do dziś¹⁶. Przypuszczalnie, podobnie jak poprzednie miniatury, skopiował je Marcei Krajewski w Paryżu. Tam też artysta namalował miniaturę Jadwigi Jagiellonki, córki Zygmunta I, wzorując się na jej portrecie szkoły niemieckiej z 1 poł. XVI w., który Julian Ursyn Niemcewicz ofiarował księżnej Izabeli Czartoryskiej w 1815 r. (obecnie w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie) błędnie opisując na odwrocie, że jest to Jadwiga córka Kazimierza Jagiellończyka, co przepisano na wizerunku kórnickim wbrew pierwotnemu napisowi na licu obrazu ze zbiorów puławskich¹⁷.

Pierwszy z wizerunków przedstawiających Bonę Sforzę w młodości w czepcu i berecie na głowie artysta namalował na podstawie włoskiego drzeworytu z ok. 1518 r., będącym najwcześniejszym ze znanych portretów Bony, zamieszczonym w dziele Josta Ludwika Decjusza *De Sigismundi regis temporibus liber III* wydany w Krakowie u Wietora w 1521 r.¹⁸ Drugi portret Bony w półpostaci w welonie na głowie jest kopią miniatury z XVI w. (?) z Świątyni Sybilli w Puławach, obecnie w zbiorach Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie¹⁹. Miniatura Elżbiety Habsburżanki wzorowana jest na miedziorycie Gelliamy van der Gouwena z tablicy: *Reginarum Poloniae ac Rege Jagellone Effigies* zamieszczonej w dziele Mikołaja Chwiałkowskiego *Regni Poloniae ius publicum* wydanej 1684 r., przechowywanym w Bibliotece Kórnickiej. Portrety królowej Jadwigi, Władysława Warneńczyka, Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka zostały namalowane według rycin z dzieła Arnolda Myliusza *Principum et Regum Polonorum imagines* wydany w Kolonii w 1594 r., przechowywanym także w Kórniku.

¹⁴ *Słownik artystów...*, t. IV, Wrocław 1986, s. 235-239 (opr. J. Polanowska). W 1867 r. Krajewski sprzedał Działyńskiemu portret Zygmunta Krasieńskiego (B. Dolczewska, *Muzealne nabytki...*, s. 79).

¹⁵ *Wawel 1000-2000...*, s. 98.

¹⁶ *Wawel 1000-2000...*, s. 96-97 poz. I/55, il. 73.

¹⁷ *Czasy! Ludzie!...*, s. 150 poz. 85.

¹⁸ *Bona Sforza. Królowa Polski Księżna Bari. Katalog*, Kraków 2000 poz. 77.

¹⁹ *Czasy! Ludzie!...*, s. 158 poz. 99.

Podobnie jak wcześniejszy, na zlecenie Jana Działyńskiego powstał następny poczet składający się z 30 portretów legendarnych książąt i władców polskich z dynastii Piastów do końca XIII w. Miniatury namalowane olejem na desce oprawione są w owalne, drewniane rzeźbione, złożone ramki utworzone z gałęzi z sęczkami²⁰. Miniatury przedstawiają: Lecha I, Krakusa, Lecha II, Wandę, Przemysław, Leszka, Leszka II, Lecha III, Popiela I, Popiela II, Piasta, Ziemowita, Leszka Ziemomysła, Mieszka I (ok. 922-992), Bolesława Chrobrego (966 lub 967-1025), Mieczysława II Gnuśnego (990-1034), Kazimierza I Odnowiciela (1016-1058), Bolesława II Śmiałego (ok. 1042-1081), Władysława Hermana (1043-1102), Bolesława III Krzywoustego (1085-1138), Władysława II Wygnańca (1105-1159), Bolesława IV Kędzierzawego (1125-1173), Mieszka III Starego (1126 lub 1127-1202), Kazimierza II Sprawiedliwego (1138-1194), Leszka Białego (1186 lub 1187-1227), Bolesława V Wstydliviego (1226-1279), Leszka Czarnego (1240 lub 1242-1288), Henryka IV Probusa (ok. 1257 lub 1258-1290) i Przemysława (1257-1296). Postacie ukazane są w popiersiu, potraktowane dość schematycznie, w mitrze książęcej lub koronie na głowie, niektóre w zbroi i z łańcuchem na piersi. Tło miniatur jest ciemnobrązowe, oliwkowe lub szare.

Marceli Krajewski namalował miniatury, gdy za namową Działyńskiego wrócił do Polski w 1873 r. i okresowo przebywał w Kórniku, a potem w Poznaniu²¹. Ponieważ artysta nie był w stanie zwrócić swemu mecenasowi zaciągniętej pożyczki²², być może wywdziękzył mu się wykonaniem kopii. Malarz wzorował się na wizerunkach książąt i władców polskich z XVI-XVIII w. Najwięcej ich znajduje się w serii rycin Benoîta Fariata w *Decum regumque Polonorum series a Leko ad Stanislaum Augustum hodie faeliciter regnantem deducta* (po 1763)²³ oraz na miedziorytach zamieszczonych w dziele Arnolda Myliusia *Principum et regum Polonorum imagines*. Kilka wzorów do miniatur znajduje się na tablicy *Principum ac Regum Poloniae effigies* umieszczonej w dziele Mikołaja Chwiałkowskiego *Regni Poloniae ius publicum*.

Ostatnim poczem namalowanym przez Marcelego Krajewskiego na zlecenie Jana Działyńskiego było 25 portretów osobistości polskich i szwedzkich z XVII w. Miniatury malowane olejem na desce oprawione są w wąskie mosiężne ramki i po osiem (z wyjątkiem jednej) umieszczone w trzech drewnianych, złożonych, neobarokowych ramach²⁴. Wśród czterestu wizerunków osobistości polskich znajdują się: para królewska – Władysław IV (1595-1648) i Maria Ludwika Gon-

²⁰ Nr inw. MK 3572-3601, wym. 8 x 6,9 cm (owal).

²¹ *Słownik artystów...*, t. IV, Wrocław 1986, s. 235, 236.

²² List M. Krajewskiego do Jana Działyńskiego, Montrésor, 5 września 1871, BK 7442, k. 164-165.

²³ *Katalog portretów zbiorowych osobistości polskich i obcych w Polsce działających*, t. 8, Warszawa 1997, s. 143-149.

²⁴ Nr inw. MK 3456-3457, 3459-3465, 3491-3498, 3511-3518, wym. 22×16,5 cm lub 23,5×18 cm (owal).

zaga (1611-1667), kanclerze wielcy koronni – Jerzy Ossoliński (1595-1650), biskup Piotr Gembicki (1585-1657), Wacław Leszczyński (zm. 1628) i arcybiskup Andrzej Leszczyński (ok. 1608-1658), marszałkowie nadworni koronni – Łukasz Opaliński (1612-1662) i Adam Kazanowski (ok. 1599-1649), Jerzy Lubomirski (ok. 1616-1667) marszałek wielki koronny, Bogusław Radziwiłł (1620-1669) koniuszy litewski, gubernator Prus Książęcych, Karol Ferdynand Waza (1613-1655) biskup płocki i wrocławski, Stanisław Pstrokoński (zm. 1657), biskup chełmiński, Jerzy Tyszkiewicz (zm. 1656) biskup żmudzki i wileński oraz Achacy Przyłęcki (zm. 1658), kasztelan oświęcimski. Następne dziewięć miniatur przedstawia osobistości szwedzkie: późniejszego króla Szwecji księcia Karola Gustawa Wittelsbacha (1622-1660), naczelnego dowódcę wojsk szwedzkich w 1648 r. i jego brata księcia Adolfa Jana (1629-1689), marszałków – Leonarda Thorstenssona (1603-1651), Magnusa Gabriela de la Gardie (1622-1686) i Pontusa de la Gardie (1520-1585), senatora Gabriela Oxenstierny Bengtssona (1586-1656), Jana Krzysztofa Königsmarcka (1600-1663), generała armii Gustawa Adolfa i dwóch nieznanymi szlachciców szwedzkich. Na pozostałych portretach znajdują się podobizny księcia Kurlandii Jakuba Kettlera (1610-1681) i Jean Tristana (zm. 1656) numizmatyka na dworze Gastona Orleańskiego. Portretowani przedstawieni są w popiersiu, przeważnie zwróceniu $\frac{3}{4}$ w prawo, niektórzy w zbroi. Tło większości miniatur jest gładkie oliwkowe, czasem ogrowe, brunatne lub szare.

Marceli Krajewski namalował miniatury w 1876 r., kiedy przebywał w Kórniku w celu sporządzenia dla Józefa Ignacego Kraszewskiego spisu rycin Jeremiasza Falcka (ok. 1610 lub 1615-1677) ze zbiorów szwagra Jana Działyńskiego, Władysława Czartoryskiego, przejściowo przechowywanych w Kórniku²⁵. Właśnie miedzioryty tego wybitnego grafika gdańskiego były wzorem dla miniatur kórnickich. Ryciny przedstawiające najwyższych dostojników polskich wykonane zostały w latach 1647-1654 na zamówienie wydawcy gdańskiego Georga Förstera²⁶. Kilka z tych grafik znajduje się do dziś w zbiorach kórnickich²⁷. Niektóre miedzioryty wzorowane były na wizerunkach malarskich głównie autorstwa Daniela Schultza, a także Petera Danckersa (Stanisław Pstrokoński) i Bartłomieja Strobla (Jerzy Ossoliński). Wzorów dla portretów osobistości szwedzkich dostarczył głównie nadworny malarz Dawid Beck²⁸.

²⁵ *Słownik artystów polskich...*, t. IV, Wrocław 1986, s. 236.

²⁶ *Narodziny stolicy. Warszawa w latach 1596-1668*. Katalog, Warszawa 1996, s. 287, VII 32, s. 288, VII 33-34, s. 290-291 VII 38, s. 291-292 VII 40-41, s. 293-294 VII 43. Ilustracje grafik: E. Iwanoyko, *Jeremiasz Falck Polonus*, Poznań 1952 (il. 2, 10, 28, 30, 33, 35); *Portrety i sceny polskie w sztychach Falcka i Hondiusa*, Gdańsk 1955 (il. 4-8, 11-14). Portret Adama Kazanowskiego był wzorowany na miedziorycie Willema Hondiusa z 1648 r. (*Aurea Porta Rzeczypospolitej. Sztuka Gdańska od połowy XV do końca XVIII wieku*. Katalog, Gdańsk 1997, s. 337 VIII, 73).

²⁷ Zbiory graficzne Biblioteki Kórnickiej: B XI 826, B III 163, B XXXVI 1607, 1609, 1614, 1616, C I 31.

²⁸ *Słownik artystów...*, t. II, Wrocław 1975, s. 188. W zbiorach graficznych znajduje się miedzioryt przedstawiający oficera francuskiego w służbie szwedzkiej Pontusa de la Gardie, marszałka (C XII 1623).

W zbiorach kórnickich znajdują się jeszcze dwa poczty królów i osobistości polskich od XV do XVIII w., które są dziełami nieznanego malarza z 2 połowy XIX w. powstałymi przypuszczalnie także na zamówienie Jana Działyńskiego. Pierwszy z nich przedstawia wizerunki siedmiu władców namalowanych olejem na desce i oprawionych w złożone ramki. Portrety ukazują: Jana I Olbrachta (1459-1501)²⁹, Zygmunta I Starego (1467-1548), Henryka III Walezego (1551-1589), Władysława IV Wazę (1595-1648), Jana Kazimierza (1609-1672), Jana III Sobieskiego (1629-1696) i Stanisława Leszczyńskiego (1677-1766)²⁹. Królowie ukazani są w całej postaci, stojący we wnętrzu, na posadzce z flizów, obok stolika z koroną królewską, na tle drapowanej tkaniny, w dwóch przypadkach w otwartym prześwicie z elementami architektury i podpiętą kotarą. Z wyjątkiem jednego przedstawienia monarchowie mają na sobie żupany, długie płaszcze i podobne buty. Mimo zbliżonego ich upozowania postacie królów wzorowane są na różnych wizerunkach graficznych i malarskich.

Typ przedstawienia Zygmunta Starego jest podobny do portretu króla autorstwa nadwornego malarza z katedry wawelskiej z 1547 r., którego kopia znajduje się tam do dzisiaj³⁰. Inna kopia tego wizerunku ze zbiorów Stanisława Augusta Poniatowskiego znajdowała się niegdyś w Pałacu Błękitnym Zamoyskich w Warszawie, a znana jest obecnie z cynkografii Jana Feliksa Piwarskiego z 1841 r.³¹ Twórca obrazu kórnickiego wzorował się zapewne na tej ostatniej kopii, zmienił jednak elementy stroju jak np.: podbicie płaszcza na futro gronostajowe, dodał stolik z koroną królewską i umieścił władcę, podobnie jak na obrazie ze zbiorów Zamoyskich, na tle architektury i podpiętej kotary.

Portret Henryka Walezego wzorowany jest przypuszczalnie na niezachowanym wizerunku króla z galerii królewskiej Stanisława Kostki Zamoyskiego, który znany jest z kopii przechowywanej w pałacu Zamoyskich w Kozłowie³². Kompozycja kórnicka jest znacznie uproszczona, a strój monarchy zmieniony z zachodniego na polski, z zawieszonym na wstędze Orderem św. Ducha.

Odmienne niż w innych miniaturach przedstawiona jest postać Władysława IV w stroju hiszpańskim z zawieszonym na łańcuchu Orderem Złotego Runa, wspartego na lasce. Wynika to z bezpośredniego wzoru jakim był miedzioryt wiedeńczyka Antona Tepplara według rysunku Ksawerego Preka, zamieszczony w jego wydawnictwie *Wizerunki znakomitych ludzi w Polszcze* (z.2) z 1830 r.³³ Prek wykonał rycinę wzorując się na nieznanym obrazie zbliżonym do wizerunku króla z ok. 1634 r. ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie³⁴.

²⁹ Nr inw. MK 3438-3439, 3441-3443, 3445-3446; wym. 39,8 x 23,8 cm, na odwrocie inicjały „A.C.”

³⁰ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. IV cz. 1, red. J. Szablowski, Warszawa 1965, il. 398.

³¹ K. Ajewski, *Zbiory artystyczne i galerie muzealne ordynacji Zamojskiej w Warszawie, Kozłówka* 1997, il. 97.

³² Tamże, il. 98.

³³ A. Banach, *Polska książka ilustrowana 1800-1900*, Kraków 1959, s. 268-270.

³⁴ *Sztuka dworu Wazów w Polsce. Katalog*, Kraków 1976, s. 72 poz. 136, il. 49 (opr. J. T. Petrus).

Wizerunek Jana Kazimierza w zbroi kolczej towarzysza pancernego z Orderem Złotego Runa na łańcuchu namalowany został przypuszczalnie według ryciny wzorowanej na portrecie króla z 2 połowy XVII w. ze zbiorów wilanowskich, na którym władca ukazany jest do kolan, ale w podobnej pozycji i stroju³⁵.

Wśród podobizn króla Jana III w karacenie ze wstęgą orderową portret kórnicki najbardziej zbliżony jest do miedziorytu gdańskiego grafika Izaaka Saala wykonanego według własnego rysunku w 1679 r., na którym władca ukazany jest w popiersiu z koroną królewską w tle³⁶. Podobne ujęcie postaci widoczne jest także na obrazie Daniela Schultza mł. z ok. 1676 r. ze zbiorów Zamku Królewskiego na Wawelu³⁷.

Wizerunek Stanisława Leszczyńskiego w zbroi i płaszczu podbitym gronostajami z orderem i wstęgą Orderu św. Ducha przypomina portret króla autorstwa gdańskiego malarza Daniela Kleina (1672-1744) z ok. 1793 ze zbiorów Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu zdeponowany na Zamku Królewskim na Wawelu³⁸.

Nieznany jest wzór ostatniej miniatury przedstawiającej przypuszczalnie Jana Olbrachta w futrzanym kołpaku i szubie, z grubym łańcuchem na piersi.

Ostatni poczet władców i osobistości polskich od XV do XVIII w. składa się z 30 miniatur w kształcie tonda namalowanych w 3 ćwierci XIX w. przez nieznanego artystę olejno na płótnie naklejonym na szkło oprawionych, z wyjątkiem dwóch, w drewniane złożone ramki z wzorem sznurkowym³⁹.

W skład pocztu wchodzi wizerunki: księcia mazowieckiego Konrada III Rudego (przed 1448-1503), królów – Zygmunta II Augusta (1520-1572) i Stefana Batorego (1533-1586), królowej Ludwiki Marii Gonzagi (1611-1667), hetmanów wielkich koronnych – Stefana Żółkiewskiego (1547-1620), Stanisława Potockiego „Rewery” (ok. 1589-1667), Stefana Czarnieckiego (1599-1665), Stanisława Jana Jabłonowskiego (1634-1702), Władysława Rzewuskiego (1706-1779), hetmanów wielkich litewskich – Lwa Sapiehy (1557-1633) i jego żony Elżbiety z Radziwiłłów (1583-1611), Krzysztofa Radziwiłła (1585-1640), Pawła Jana Sapiehy (ok. 1610-1665) i Janusza Radziwiłła (1612-1655), hetmana polnego koronnego Jerzego Sebastiana Lubomirskiego (1616-1667), hetmana kozackiego Bohdana Zenobiego Chmielnickiego (ok. 1595-1657), kanclerzy wielkich – koronnego Tomasza Za-

³⁵ Portrety osobistości polskich znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie, Warszawa 1967, s. 67 poz. 60.

³⁶ H. Widacka, *Jan III Sobieski w grafice XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1987, s. 56-57 poz. 18, il. 18.

³⁷ *Odsiecz wiedeńska 1683. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy*, Kraków 1990, t. I, s. 176-177, poz. 209, t. II il. 131; B. Steinborn, *Malarz Daniel Schultz gdańszczanin w służbie królów polskich*, Warszawa 2004, s. 98 poz. 3.

³⁸ *Aurea Porta...*, s. 322 VIII 51.

³⁹ Nr inw. MK 3477-3490, 3522-3527, wym. śr. 11,3 cm (tondo).

moyskiego (1594-1638) i litewskiego Jana Fryderyka Sapiehy (1680-1751), wojewodów – sandomierskiego Jerzego Mniszcha (ok. 1548-1613) i wołyńskiego Michała Potockiego (zm. 1749), kasztelanów – wileńskiego Janusza Radziwiłła (1579-1620), kijowskiego Zbigniewa Gorayskiego (ok. 1590-1655), czernihowskiego Zdzisława Jana Zamoyskiego (zm. 1689) i kardynałów – Stanisława Hozjusza (1504-1579) i Jerzego Radziwiłła (1556-1600), jezuitów – kaznodziei Piotra Skargi (1536-1612) i poety Macieja Kazimierza Sarbiewskiego (1595-1640), astronoma Mikołaja Kopernika (1473-1534) i dwóch nieznanych mężczyzn w zbroi i obojczyku – jeden określony jako Zamoyski, drugi jako Kazimierz Lew Sapieha. Miniatury przedstawiają osobistości w popiersiu, zwrócone $\frac{3}{4}$ w lewo lub w prawo, na gładkim zielonkawym, jasnoszarym, błękitnym lub ugowym tle.

Nieznany twórca pocztu czerpał wzory z różnych rycin od XVI do XIX w. Ich znalezienie, do prawie wszystkich portretów, w wielu przypadkach pomogło przy identyfikacji postaci, gdyż napisy na odwrocie były nieścisłe lub błędne, a na kilku nie było ich wcale. Na późniejszych wersjach szesnastowiecznych grafik malarz oparł się w portretach kardynałów – Stanisława Hozjusza (ryc. Tomasza Tretera w dziele S. Reszki *Stanislai Hostii...vita* z 1587 r.)⁴⁰ i Jerzego Radziwiłła (ryc. *Dominicusa Custosa?*, po 1585 r.)⁴¹. Siedemnastowieczne miedzioryty były wzorem dla wizerunków: Janusza Radziwiłła (ryc. F. Jacobusa wg . van der Heydena z 1609)⁴², Jerzego Mniszcha (ryc. Lucasa Kiliana, przed 1638)⁴³ królowej Ludwiki Marii Gonzagi (ryc. Wilhelma Hondiusa z 1649 r.)⁴⁴, Pawła Jana Sapiehy (ryc. Petrusa Landry z 1663)⁴⁵, Bohdana Zenobi Chmielnickiego (ryc. z 2 poł. XVII w.)⁴⁶, Stefana Czarnieckiego (ryc. z 2 poł. XVII w.)⁴⁷, Stanisława Potockiego „Rewery” (ryc. z G. Gualdo-Priorato, *Historia di Leopoldo Cesare...*, Wiedeń 1670 r.)⁴⁸. Podobizny trzech hetmanów pochodzą z *Theatrum Europaeum* (Frankfurt a. Mayn, t. 6: 1652, 7: 1663, 9:1672) – Janusza Radziwiłła (ryc. wg Daniela Schultza z 1663

⁴⁰ T. Chrzanowski, *Działalność artystyczna Tomasza Tretera*, Warszawa 1984, s. 85, il. 15; *Katalog portretów osobistości polskich i obcych w Polsce działających*, t. 6, Warszawa 1997, poz. 1568; t. 2: 1992, s. 96.

⁴¹ *Katalog portretów osobistości...*, t. 7, Warszawa 1999, poz. 4385.

⁴² Tamże, t. 7: 1999, poz. 4371.

⁴³ Tamże, t. 6: 1997, poz. 3529; t. 3: 1992, s. 202. Podobny miedzioryt wg np. Stanisława Balinskiego na podstawie Kiliana wyk. Dawid Weiss w 1819 (J.U. Niemcewicz, *Dzieje panowania Zygmunta III*, Warszawa 1819, t. 2, tabl. s. 248/249).

⁴⁴ *Katalog portretów osobistości...*, t. 6: 1997, poz. 3051; t. 3: 1992, s. 79/80.

⁴⁵ Tamże, t. 7: 1999, poz. 4741.

⁴⁶ Tamże, t. 6: 1997, poz. 661 lub 662; t. 1: 1990, s. 169.

⁴⁷ Tamże, t. 6: 1997, poz. 813; t. 1: 1990, s. 204.

⁴⁸ Tamże, t. 7: 1999, poz. 4206; Gualdo-Priorato G, *Historia di Leopoldo Cesare...*, t. 1, Vienna 1670, tabl. s. 614/615.

r.)⁴⁹, Krzysztofa Radziwiłła (ryc. Balthasara Moncornela z 1657 r.)⁵⁰, Jerzego Sebastian Lubomirskiego z 1672⁵¹. Wzorem dla pięciu miniatur były przypuszczalnie grafiki z XVIII w., dwie z nich autorstwa Johanna Christopha Sysanga przedstawiają Stefana Batorego (1721)⁵² i Michała Potockiego (przed 1758)⁵³. Pierwsza z nich jest umieszczona w wydawnictwie *Conterfet Kupfferstich...* (Leipzig 1721). Wizerunek Jana Fryderyka Sapiehy podobny jest do miedziorytu Martina Bernigerotha z dzieła J. F. Sapiehy *Annotacje Historyczne...* (Warszawa 1730)⁵⁴. Portret Elżbiety Sapieżyny namalowano według ryciny Hirsza Leybowicza z książki M. F. Wobe *Icones familiae ducalis Radivilianae* (Nesvisii 1758)⁵⁵. Portret Wacława Rzewuskiego najbardziej zbliżony jest do akwatinty Louis'a Le Coeura z 2 poł. XVIII w. według Claude'a Louis'a des Rais'a (Desrais)⁵⁶.

Reszta miniatur została namalowana według dziewiętnastowiecznych wizerunków. Cztery portrety Mikołaja Kopernika, Macieja Sarbiewskiego, Piotra Skargi i Stefana Żółkiewskiego są kopiami miniatur Wincentego Lesseura namalowanych w latach 1793-1798 dla Świątyni Sybilli w Puławach (obecnie w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie)⁵⁷. Dwie podobizny przedstawicieli rodu Zamoyskich – Tomasza i Zdzisława Jana powstały przypuszczalnie według cynkografii Jana Feliksa Piwarskiego z 1841 r.⁵⁸ wykonanych według portretów przechowywanych w Pałacu Błękitnym w Warszawie. Przedstawienia księcia Konrada Rudego i Zbigniewa Gorayskiego były wzorowane na miedziorytach Antona Teplara według rysunku Ksawerego Preka z jego wydawnictwa *Wizerunki znakomitych ludzi w Polsce* (z. 3, Kraków 1833)⁵⁹. Prek z kolei wzorował się na portrecie księcia z XVI w. ze zbiorów wilanowskich, a wizerunek Gorayskiego na miedziorycie Wilhelma Hondiusza⁶⁰. Przypuszczalnie grafiki z 1 połowy XIX w. były podstawą do namalowania miniatur ukazujących Stanisława Jana Jabłonowskiego (litografia z

⁴⁹ *Katalog portretów osobistości...*, t. 7: 1999, poz. 4378.

⁵⁰ Tamże, t. 7: 1999, poz. 4404.

⁵¹ Tamże, t. 3: 1992, s. 68; t. 6: 1997, poz. 3011.

⁵² Tamże, t. 7: 1999, poz. 5231.

⁵³ Tamże, t. 7: 1999, poz. 4177.

⁵⁴ Tamże, t. 7: 1999, poz. 4709.

⁵⁵ Tamże, t. 7: 1999, poz. 4744.

⁵⁶ Tamże, t. 7: 1999, poz. 4658.

⁵⁷ H. Kamińska-Krassowska, *Wincenty de Lesseur...*, s. 208, poz. 45, il. 36; s. 232-233, poz. 59, il. 55; s. 236, 239, poz. 61, il. 58; s. 239, poz. 62, il. 61.

⁵⁸ K. Ajewski, *Zbiory artystyczne...*, il. 41, 55.

⁵⁹ *Katalog portretów osobistości...*, t. 2: 1992, s. 280; t. 6: 1997, poz. 2338; t. 2: 1992, s. 37; t. 6: 1997, poz. 1327 (il.).

⁶⁰ *Portrety osobistości...*, s. 83-84, poz. 80.

1840, repr. w „Lwowianinie” 1840/1841 z. 3)⁶¹, Zygmunta Augusta (staloryt A. F. Laderera wg Vernier w K. Foster *Pologne*, Paris 1840)⁶² i Lwa Sapiehy (miedzioryt Michała Podolińskiego w J.U. Niemcewicz *Dzieje panowania Zygmunta III...* z 1819)⁶³.

Poza omówionymi pocztami w zbiorach kórnickich znajduje się 14 miniatur namalowanych olejem na desce przez nieznaną artystów w XIX w. z wizerunkami w popiersiu, głównie królów polskich. Pierwsza z nich w złoczonej, neobarokowej ramce ukazuje Bolesława Chrobrego (967-1025)⁶⁴. Przypuszczalnie była własnością Izabeli Działyńskiej i powstała na jej zamówienie. Władca z długimi siwymi włosami, wąsem i brodą, w koronie, w czerwonym płaszczu z Orłem Białym i podobnymi orłami na łańcuchu rozłożonym na piersi nawiązującym do łańcucha Orderu Orła Białego. Miniatura została namalowana według nieznanego XIX-wiecznego graficznego wizerunku króla opartego na wcześniejszych jego przedstawieniach poczynawszy od miedziorytu umieszczonego w dziele Arnolda Mylius *Principium et Regum Polonorum imagines* z 1594 r., w którym na piersi władcy jest także tarcza z Orłem Białym⁶⁵. Następną miniaturę, która jak poprzednia należała do Działyńskiej i została podobnie oprawiona ukazuje Wacława II Czeskiego (1271-1305)⁶⁶. Król z kędzierzawymi włosami, wąsem i brodą, w koronie, ma czerwoną delię z łańcuchem na piersi. Wyobrażenie władcy zbliżone jest do jego wizerunku w dziele Arnolda Mylius⁶⁷.

Trzecia miniatura z portretem Kazimierza Wielkiego (1310-1370)⁶⁸, w podobnej jak poprzednie ramie, być może także należała do Izabeli Działyńskiej. Władca z długimi włosami opadającymi na ramiona, wąsem i brodą, w koronie, ma na sobie szkarłatny płaszcz spięty na piersi. Przedstawienie króla wzorowane jest na grafice z dzieła Mylius⁶⁹. Podobnie, jak poprzedni, oprawiony jest portret Władysława III Warneńczyka (1424-1444)⁷⁰ Monarcha w zbroi rajtarskiej, ma na głowie hełm z koroną i obfitym pióropuszem, a w uniesionej ręce rapier. Miniaturę

⁶¹ *Katalog portretów osobistości...*, t. 2: 1992, s. 105; t. 6: 1997, poz. 1604 (il.).

⁶² Tamże, t. 5: 1995, s. 260; t. 7: 1999, poz. 6395.

⁶³ Tamże, t. 4: 1994, s. 252; t. 7: 1999, poz. 4734.

⁶⁴ Nr inw. NK 3604, wym. 13,3×9,5 cm, na odwrocie inicjały „IC” Izabeli z Czartoryskich Działyńskiej.

⁶⁵ J. Kowalczyk, *Medaliony na Pałacu Suchorabskich – Radziwiłłów w Lublinie i ich pierwowzory*, [w:] *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. IV, red. J. Lileyko, Lublin 2000, s. 49, il. 45.

⁶⁶ Nr inw. MK 3605, wym. 10,5×7,6 cm, na odwrocie inicjały „IC” Izabeli z Czartoryskich Działyńskiej.

⁶⁷ A. Mylius, *Principium et Regum...*, s. 43.

⁶⁸ Nr inw. MK 3607, wym. 17,5×14,5 cm.

⁶⁹ A. Mylius, *Principium et Regum...*, s. 47.

⁷⁰ Nr inw. 3455, wym. 21,2×16 cm.

ra jest jedną z wielu kopii wyobrażenia króla z *Pocztu królów polskich* namalowanego przez Marcelego Bacciarellego dla Pokoju Marmurowego Zamku Królewskiego w Warszawie w latach 1768-1771⁷¹. Nieznany malarz oparł się na jednej z dwóch litografii wykonanych według tego portretu przez Ludwika Horwarta ok. 1829-1830 lub Jana Feliksa Piwarskiego z lat 1820-1823⁷². Następna miniatura bez ramki przedstawia Zygmunta II Augusta (1520-1572)⁷³. Władca w wysokim, futrzanym kołpaku i szubie, ma na piersi Order Złotego Runa. Wzorem dla portretu był miedzioryt, przypuszczalnie Nicolaesa de Clercka zamieszczony w jego dziele *Troonet der Keyseren en Coningen van Christenryck* wydanym w Delftach w 1615 r.⁷⁴

Własnością Izabeli Działyńskiej były dwa portrety Stefana Batorego (1533-1586) oprawione w złożone ramki, jedna z motywem wiązki liktorskiej, druga prosta, profilowana. Pierwszy wizerunek⁷⁵ przedstawia króla jako księcia siedmiogrodzkiego z podkreślonym wąsem i krótką brodą, z charakterystyczną brodawką na lewym policzku, w brązowej magierce z kitą ujętą w ozdobne trzęsienie, w wzorzystym, karmazynowym żupanie z białym kołnierzykiem i futrzanym kołnierzem delii. Obok znajduje się napis: „STEPHANUS | D: G: REX POLONIAE”. Obraz jest dokładną kopią portretu Stefana Batorego namalowanego na przełomie XVI/XVII w. ze zbiorów Świątyni Sybilli w Puławach (obecnie w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie) wzorowanego na wizerunku przedstawiającego Batorego, późniejszego króla, jeszcze jako księcia siedmiogrodzkiego, według którego Jobst Amman (1539-1591) w 1576 r. wykonał akwafortę.⁷⁶ Druga owalna miniatura⁷⁷ ukazuje władcę w innej pozycji, we wzorzystym żupanie, z berłem w dłoni. Wizerunek oparty jest na miedziorycie Johanna Christopha Sysanga (?) z 1721 r. umieszczonym w 1 tomie dzieła *Conterfet Kupffersticht...* (Lipsk 1721).

Portret Augusta II zw. Mocnym (1670-1733)⁷⁸ oprawiony w neobarokową ramkę przedstawia króla z podgoloną czupryną, w zbroi i cynobrowym, wzorzystym płaszczu podbitym futrem i spiętym zaponą, z niebieską wstęgą orderową Orderu Orła Białego. Miniatura wzorowana jest na wizerunku monarchy z miedziorytu Johanna-Jakoba Thourneysera (1636-1711) z Bazylei wykonanym

⁷¹ *Portrety osobistości polskich...*, s. 277, poz. 307.

⁷² *Katalog portretów osobistości...*, t. 5: 1995, poz. 5907, 5909.

⁷³ Nr inw. MK 3606, wym. 14,9×12,5 cm.

⁷⁴ *Katalog portretów osobistości...*, t. 5: 1995, poz. 6387; t. 7: 1999, s. 401 (il.).

⁷⁵ Nr inw. MK 3440, wym. 34,5×26,5 cm, na ramie inicjały „IC” Izabeli z Czartoryskich Działyńskiej.

⁷⁶ *Czasy! Ludzie!...*, s. 153, poz. 90.

⁷⁷ Nr inw. MK 3607, wym. 24,2×13 cm (owal); na odwrocie inicjały „IC” Izabeli z Czartoryskich Działyńskiej.

⁷⁸ Nr inw. MK 3520, wym. 27,2×20 cm.

po 1697 r. według obrazu Anthona Schooniansa⁷⁹. W odróżnieniu od portretu graficznego na miniaturze kórnickiej ukazano łańcuch bez nieco fantastycznego Krzyża Orderu Orła Białego, którego był twórcą.

Dwie dalsze owalne miniatury przedstawiają portrety dwóch żon Zygmunta III Wazy – Anny Austriaczki (1573-1598) i Konstancji Austriaczki (1588-1631). Pierwsza z nich⁸⁰ w czepcu, czerwonej sukni wierzchniej i spodniej złocistej z dużą białą krezą, ma na piersiach sznury pereł i zawieszenie. Miniatura oparta jest na miedziorycie Dominika Custosa (po 1550-1612) z Augsburga⁸¹, który wzorował się na całopostaciowym portrecie królowej autorstwa Marcina Kobera z 1595 r. przechowywanym w zbiorach monachijskich⁸². Druga miniatura⁸³ ukazuje Konstancję w diademie na głowie, szarej sukni z wysoką białą krezą i zielonej szubie z łańcuchem z krzyżem na piersiach. Przedstawienie nawiązuje do jej wizerunku z tablicy *Reginarium Poloniae a Rege Jagiellone effigies* zamieszczonej w dziele Chwałkowskiego *Regni Poloniae...* z 1684 r.⁸⁴

W zbiorach miniatur znajdują się jeszcze trzy miniatury⁸⁵ hetmanów wielkich koronnych – Jana Zamoyskiego (1542-1605), Tomasza Zamoyskiego (1594-1638) w wieku chłopięcym⁸⁶ i Stefana Czarnieckiego (1599-1665)⁸⁷. Pierwsze dwie były wzorowane na litografiach Jana Feliksa Piwarskiego i Jana Nepomucena Żylińskiego⁸⁸.

Inny charakter ma miniatura przedstawiająca Stanisława Leszczyńskiego (1677-1766) namalowana akwarełą i gwaszem na pergaminie naklejonym na deskę⁸⁹. Władca w peruce *à la lion*, w zbroi i jasnoróżowym płaszczu podbitym gronostajami i spiętym zaponą, ma na piersi wstęgę Orderu Orła Białego. Portret został namalowany według miedziorytu Louis Jacques Cathelina z 1764 r. umieszczonego w I tomie dzieła *Oeuvres Paradis de Moncrifa*, wzorowanym na miniaturze Jean-

⁷⁹ E. Łomnicka-Żakowska, *Graficzne portrety Augusta II i Augusta III Wettynów w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1997, s. 68, poz. 17; E. Łomnicka-Żakowska, *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*, Warszawa 2003, s. 89.

⁸⁰ Nr inw. MK 3602, wym. 14,9×11,9 cm.

⁸¹ *Katalog portretów osobistości...*, t. 1: 1990, poz. 48.

⁸² *Sztuka dworu Wazów...*, s. 45, poz. 21 (opr. J. T. Petrus).

⁸³ Nr inw. MK 3603, wym. 15,3×11,9 cm.

⁸⁴ *Katalog portretów osobistości...*, t. 2: 1992, poz. 2340; t. 6: 1997 (il.). Charakterystyczny diadem nawiązuje do portretu Konstancji z pocz. XVII w. ze zbiorów wawelskich (*Sztuka dworu Wazów...*, s. 46-47, poz. 26, il. 13).

⁸⁵ Nr inw. MK 3609, wym. 13,5×10 cm, olej na tekturze.

⁸⁶ Nr inw. MK 3608, wym. 18,3×11,8 cm, olej na desce.

⁸⁷ Nr inw. MK 3610, wym. 13,5×10,8 cm, olej na tekturze.

⁸⁸ *Katalog portretów osobistości...*, t. 7: 1999, poz. 6229, 6253 lub 6254.

⁸⁹ Nr inw. MK 3633, wym. 13×10,5 (owal).

-Baptiste'a Masségo⁹⁰. W Kórniku znajduje się też miniatura woskowa wzorowana na dziele tego artysty.

Ostatnia miniatura przedstawia Marię II Stuart (1662-1694), królowę Szkocji i Anglii⁹¹ w złotym, haftowanym czepku z perłami, w pąsowej sukni z naszytymi klejnotami, z czarnym krzyżykiem na naszyjniku z pereł. Namalowała ją w 1824 r. dla Klaudyny Potockiej, siostry Tytusa Działyńskiego, malarka-amatorska Henriette d'Arnaud, guwernantka córek ordynata Stanisława Zamoyskiego. Jest ona także autorką akwareli z portretem Władysława Zamoyskiego z ok. 1832 r.⁹²

Tradycja pocztów królewskich w Polsce sięga końca XVI w. kiedy rytownik, ksiądz Tomasz Treter (1547-1610) wykonał w 1588 r. miedzioryt *Reges Poloniae*, na którym przedstawił Orła Polski z 44 medalionami z głowami książąt i królów Polski od Leszka I do Zygmunta III⁹³, a w 1591 w zbiorze 44 rycin *Regnum Poloniae icones* ukazał popiersia monarchów⁹⁴. Wizerunki wzorowane były na pieczęciach, portretach rzeźbiarskich, malarskich i graficznych, bądź były wytworem fantazji artysty⁹⁵. Ryciny te doczekały się licznych naśladownictw poczynawszy od dzieła Arnolda Myliususa w *Principum et Regum Polonorum imagines* wydanym w 1594 r., po XVIII w.⁹⁶. Namalowane w 3 ćwierci XVIII w. przez Marcello Bacciarellego dla Gabinetu Marmurowego w Zamku Królewskim w Warszawie 22 wizerunki królewskie od Bolesława Chrobrego do Augusta III były wielokrotnie naśladowane i utrwały ikonografie królów polskich aż do czasów Matejki⁹⁷.

Wielki wpływ na Jana Działyńskiego miała niewątpliwie kolekcjonerska działalność ojca, ale bezpośrednią inspiracją do zamawiania pocztów władców i osobistości polskich było zetknięcie się w Hôtel Lambert w Paryżu ze zbiorami zgromadzonymi przez Izabelę Czartoryską w Świątyni Sybilli w Puławach, które po klęsce powstania listopadowego zostały w części przewiezione do stolicy Francji. Syn Tytusa był związany więzami rodzinnymi z rodem Czartoryskich przez matkę Celinę, wnuczkę Izabeli, a w 1857 r. ożenił się z Izabelą, córką Adama Jerzego Czartoryskiego, która odziedziczyła po swojej słynnej babce zmysł i zapach kolek-

⁹⁰ H. Widacka, *Z króla książę. Stanisław Leszczyński w grafice XVIII w. ze zbiorów polskich i francuskich*, Warszawa 2006, s. 110, poz. 44. Dostępnym jest napis na tekturze oprawy z nazwiskiem Aleksandra Trippla, rzeźbiarza żyjącego w XVIII w.

⁹¹ Nr inw. MK 3636, wym. śr. 8,8 cm (tondo), olej na papierze.

⁹² B. Dolcewska, *Galeria portretów rodzinnych Kórniku. Obrazy z XIX i początku XX wieku*, s. 123-124. Miniatura przypomina graficzny wizerunek królowej reprodukowany w *Czasy! Ludzie!...*, s. 109 przy omawianiu miniatury Marii Stuart ze zbiorów puławskich.

⁹³ T. Chrzanowski, *Działalność artystyczna Tomasza Tretera*, Warszawa 1984, s. 160.

⁹⁴ Tamże, s. 164.

⁹⁵ Tamże, s. 170.

⁹⁶ Tamże, s. 171.

⁹⁷ A. Chyczewska, *Marcello Bacciarelli 1731-1818*, Wrocław 1973, s. 66.

cjonerski. Jej dziełem jest album głównie inwentaryzacyjny, zbiorów puławskich i poczet sławnych Polaków wzorowany na miniaturach ze Świątyni Sybilli i Domu Gotyckiego. To skłoniło z pewnością Jana Działyńskiego do zamówienia u przebywającego na emigracji w Paryżu młodego portrecisty Marcelego Krajewskiego, pocztu Jagiellonów. Artysta wzorował się w nim na, świeżo nabytych przez szwagra Działyńskiego Władysława Czartoryskiego, miniaturach powstałych w warsztacie Łukasza Cranacha Mł. w połowie XVI w. i na innych wizerunkach królewskich ze zbiorów puławskich a także na grafikach zamieszczonych w dziele Arnolda Mylius a i Mikołaja Chwiłkowskiego *Regni Poloniae ius publicum* z 1684 r.

Kontynuacją tego typu działalności upamiętniającej dzieje ojczyzny był namalowany przez Krajewskiego w 1873 r., krótko po powrocie do kraju, poczet legendarnych książąt i władców z dynastii Piastów, przy którym artysta także korzystał głównie z wyżej wymienionych starodruków znajdujących się w bibliotece zamkowej w Kórniku. Inspiracją dla zlecenia malarzowi w 1876 r. pocztu osobistości polskich i szwedzkich z XVII w. były niewątpliwie ryciny Jeremiasza Falcka ze zbiorów Władysława Czartoryskiego, które przejściowo, jak i część biblioteki, były przechowywane w Kórniku po wywiezieniu ich z Paryża, a przed umieszczeniem w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie.

Nieznane są okoliczności zlecenia dwóch ostatnich pocztów królów i osobistości polskich od XV do XVIII w., których nieznani twórcy czerpali wzory z różnych rycin od XVI do XIX w. m.in. z *Theatrum Europeanum* z lat 1652-1672 i Ksawerego Preka *Wizerunki znakomitych ludzi w Polsce* z 1830 i 1833 r. Jan Działyński zamawiał pocztu władców i osobistości do odziedziczonego po ojcu w 1861 r. Zamku Kórnickiego. Stanowiły one uzupełnienie zarówno „królewskiej” galerii obrazów stworzonej przez Tytusa w latach pięćdziesiątych XIX w. w Sali Jadalnej⁹⁸ jak i zakupionych przez niego portretów osobistości polskich. Niektóre z nich wisiały w wykończonej i urządzonej przez niego na muzeum w 1861 r. reprezentacyjnej Sali Mauretańskiej⁹⁹. Nie wiadomo do jakiego wnętrza właściciel przeznaczył pocztu, ale przypuszczalnie znalazły się one poza zamkiem w oficynie nad jeziorem, w przebudowanej w 1869 r. jej części środkowej, w której zaaranżowano w 1872 r. dużą salę biblioteczną z drewnianą, ozdobną galerią z szafami przeznaczonymi na księgozbiór. Na później wykonanym zdjęciu widoczne są portrety i niektóre miniatury zawieszane pod galerią¹⁰⁰.

Pod koniec życia Jan Działyński przemienił się ze starożytnika i kolekcjonera pamiątek narodowych w człowieka zwróconego ku działaniom „pozytywnym”, myślącego o swojej roli w podnoszeniu wiedzy i świadomości współobywateli. Temu

⁹⁸ B. Dolczewska, „Królewska” galeria obrazów..., s. 260.

⁹⁹ R. Kąsinowska, *Zamek w Kórniku*, Kórnik 1998, s. 160-161.

¹⁰⁰ Tamże, s. 214, 216, il. 193. Zdjęcie z 1937 r. zostało wykonane przez Romana Ulatowskiego z Poznania.

właśnie miało służyć m.in., mające w Polsce długą tradycję, zamawianie pocztów władców polskich, a także, rozpowszechnione na przełomie XVIII i XIX w., pocztów wybitnych Polaków¹⁰¹.

¹⁰¹ B. Dolczewska, *Muzealne nabytki...*, s. 98.

1. Marceli Krajewski, „Zygmunt I Stary”
(mal. wg Łukasza Cranacha Młodszego), 1866-1870,
olej na desce, Zamek w Kórniku

2. Izabela Działyńska, „Stefan Czarniecki”
(mal. wg Wincentego de Lesseura), przed 1857,
olej na desce, Zamek w Kórniku

3. Marceli Krajewski, „Bona Sforza”
(mal. wg drzeworytu w dziele J. L. Decjusza *De Sigismundi regis temporibus*, wyd. 1521),
1866-1870, olej na desce, Zamek w Kórniku

4. Marceli Krajewski, „Władysław II Jagiełło”, 1866-1870,
olej na desce, Zamek w Kórniku

5. Marceli Krajewski, „Bolesław II Śmiały”

(mal. wg tablicy *Principium ac Regum...* w dziele M. Chwałkowskiego *Regni Poloniae ius publicum*, wyd. w 1684), ok. 1873, olej na desce, Zamek w Kórniku

6. Marceli Krajewski, „Poczet osobistości polskich”, 1876, olej na desce, Zamek w Kórniku

7. Marceli Krajewski, „Poczet osobistości polskich”, 1876, olej na desce, Zamek w Kórniku

8. Marceli Krajewski, „Władysław IV”
(mal. wg Jeremiasza Falcka), 1876, olej na desce, Zamek w Kórniku

9. Marcelli Krajewski, „Władysław IV”
(mal. wg Antona Teplara wzorowanym na rys. Xawerego Treka z 1830),
2 poł. XIX w., olej na desce, Zamek w Kórniku

10. Malarz nieznany, „Stanisław Hozjusz”
(mal. wg ryciny T. Tretera w dziele S. Reszki *Stanislai Hostii... Vita*, wyd. w 1587),
3 ćw. XIX w., olej na płótnie, Zamek w Kórniku

11. Malarz nieznany, „Stefan Batory”
(kopia portretu z przełomu XVI/XVII w., ze zbiorów Świątyni Sybilli w Puławach),
poł. XIX w., olej na desce, Zamek w Kórniku

